Irmeli Myllymäki, Sami Niemi

Eduskunta sivistysvaliokunta

HE 41/2023 vp
JTS 2024-2027 (VNS 1/2023 vp)

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 (HE 41/2023 vp) sekä julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024-2027

Yleistä

Julkisen talouden tilanne on huolestuttava. Talouskasvu on tällä hetkellä seisahtunut ja monet eri tekijät, muun muassa hallitusohjelman määräaikainen investointiohjelma, korkomenot sekä turvallisuuteen liittyvät hankinnat, kasvattavat julkisen sektorin alijäämää. Petteri Orpon hallituksen talous- ja finanssipolitiikan linja nojaa neljän miljardin euron menosopeutukseen ja työllisyyttä edistäviin rakenteellisiin uudistuksiin. Samaan aikaan veroaste laskee. Valtiovarainministeriön mukaan talouskasvu vauhdittuu jo ensi vuodesta lähtien, mutta julkinen talous pysyy yhä rakenteellisesti alijäämäisenä ja velkasuhde jatkaa kasvuaan. Riskit odotettua heikommasta työllisten määrän lisäyksestä sekä talouskasvusta ovat kuitenkin suuret. Valtionhallinto on julkisen talouden sektoreista alijäämäisin.

Hallitusohjelman päätösperäiset toimet vahvistavat julkista taloutta nettomääräisesti noin 3,1 miljardilla eurolla vuoden 2027 tasossa. On valitettavaa, että päätökset eivät tähtää kuitenkaan kuntatalouden vahvistumiseen. Sen sijaan kuntatalous heikkenee hallitusohjelman liite B:n päätösten seurauksena noin 0,2 miljardilla eurolla. Jos hallituksen toimenpiteiden tarkastelua laajennetaan ottamalla mukaan myös vuodelle 2024 ehdotettu työnantajan työttömyysvakuutusmaksun alennus niin muutosten yhteisvaikutus kääntyy nettona arviolta noin 0,2 miljardia euroa kuntataloutta vahvistavaksi.

Orpon hallituksen kuntalinjaukset

Kuntien näkökulmasta Orpon hallituksen keskeisin finanssipoliittinen päätös on maapohjan kiinteistöveroprosentin eriyttäminen yleisestä kiinteistöveroprosentista ja sen vaihteluvälin alarajan korottaminen 0,93:sta 1,30:aan. Muutos lisää kuntien kiinteistöverotuottoa arviolta noin 110 miljoonalla eurolla vuodesta 2024 lähtien. Euromääräisesti kiristyksestä hyötyy erityisesti pääkaupunkiseutu, jolle kasaantuu myös suurin osuus kuntatalouden investointitarpeista.

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Orpon hallitus myös heikentää kuntien rahoitusta leikkaamalla kuntien peruspalvelujen valtionosuuden indeksikorotusta. Yhden prosenttiyksikön indeksijarru vähentää kuntien tuloja vuoden 2027 tasossa noin 111 miljoonaa euroa. Leikkaus on pysyvä. Myös sosiaaliturvaetuuksiin liittyvän päätöskokonaisuuden arvioidaan heikentävän kuntataloutta vuoden 2027 tasolla. Sosiaaliturvaleikkaukset vaikuttavat sekä kuntien rahoittamiin etuusmenoihin että verokertymiin. Muiden hallituksen suoraan kuntiin kohdistuvien toimenpiteiden on oletettu vaikuttavan kuntien tuloihin ja menoihin yhtä paljon.

Hallituksen päätösten yhteisvaikutus kuntatalouteen on vuoden 2024 osalta maltillinen, mutta toimenpiteiden nettovaikutukset kohdistuvat kuitenkin erisuuruisina eri kuntiin. Pidemmällä aikavälillä odotettua heikompi talous- ja työllisyyskehitys saattaa heilauttaa hallituksen toimien vaikutusta kuntatalouteen myös huomattavasti negatiivisempaan suuntaan. Syynä se, että kunnat rahoittavat yhä puolet perustoimeentulotuen menoista.

Kuntien talousnäkymät

Vuosi 2023 näyttää kuntataloudessa poikkeuksellisen vahvalta, mutta sote-uudistuksen vuoksi kuntatalouden tilaan liittyy edelleen huomattavaa vaihtelua kuntien välillä. Kuntien rahoitusjärjestelmän uudistaminen kuluvalla hallituskaudella on välttämätöntä.

Kuntien ja kuntayhtymien kehitysarvio 2024–2027 on heikentynyt viime kevään ennusteesta selvästi. Kuntasektorin investoinnit huomioiva rahoitusjäämä jää 2024–2027 selvästi alijäämäiseksi ja kuntien lainakanta nousee noin viidellä miljardilla eurolla. Kuntien alijäämäisyyden kasvaminen johtuu kuntien mittavista investoinneista, henkilöstömenojen kasvusta sekä edelliseen kehitysarvioon nähden heikentyneestä verorahoituksesta. Heikoimmin pärjäävät pienet, alle 5000 asukkaan kunnat.

Myöskään kansantalouden tilinpidon mukainen kuntahallinnon ennuste ei saavuta Orpon hallituksen kuntahallinnolle asetettua nimellistä rahoitusasematavoitetta. Kuntahallinnon rahoitusalijäämän tulisi olla hallituskauden lopulla lähellä tasapainoa. Merkittävää osaa pääministeri Orpon hallituksen finanssipoliittisista tavoitteista ei saavuteta ilman uusia julkista taloutta ja talouskasvua kohentavia toimia hallituskauden aikana.

Opetus- ja kulttuuritoimen hallinnonala

Varhaiskasvatus

Kuntaliitto pitää erikoisena, että esityksessä mainitut toteutuneet lapsimäärät ovat alemmalla tasolla, mitä Vipusessa olevien tietojen mukaan on todennettavissa.

Huomiona todetaan, että OKM rahoituslain 46 § (11.11.2022/884) Tilapäistä suojelua hakevien tai saavien, kansainvälistä suojelua hakevien taikka ilman oleskeluoikeutta olevien lasten varhaiskasvatukseen myönnettävä erityisavustusta ei ole tähän esitykseen varattu enää ollenkaan. Vuoden 2023 talousarviossa on budjetissa 60

miljoonan euron varaus, avustusta ei ole vielä ollut haettavana. Kaikille em. perusteilla olevilla lapsilla ei kaiketi ole vielä välttämättä kotikuntaa vuonna 2024, joten vaarana on, että tältä osin kaikki kustannukset varhaiskasvatuksen järjestämisen osalta jäävät kunnan kustannettavaksi.

Varhaiskasvatuksen kustannusrakenteen osalta on syytä huomioida, että varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten määrä on koronavuosien jälkeen kasvussa. Vuoden 2022 osalta erityisesti alle kolmevuotiaiden määrä kasvoi merkittävästi. On kannatettavaa, että normipurkutyö sekä kokeiluohjelma huomioi toimenpide-ehdotuksia, jolla lisätään varhaiskasvatuksen järjestämisen joustavuutta ja tarkastellaan säädösten osalta mahdollisia keventämistoimia.

Esi- ja perusopetus

Hallituksen talousarvioesityksessä huomioidaan edellisen hallituskauden lakimuutosten toimeenpano. Kuntien peruspalveluiden valtionosuuksia kasvattaa mm. perusopetuslakiin tehdyt muutokset ns. oppilaan poissaolojen seurannasta (+ 4,667 M€). B1-kielen opetusta 7. vuosiluokalla lisätään yhdellä vuosiviikkotunnilla 1.8.2024 alkaen (+ 4, 135 M€). Tähän sisältyvään opetussuunnitelman muutosten valmistelutyöhön ja toimeenpanoon on myös varattu erillinen yhden miljoonan euron rahoitus. Pidämme tärkeänä, että B1-kielen rahoituksen riittävyyttä seurataan, koska rahoitustason laskennassa ei huomioitu koko ikäluokkaa.

Talousarvioesitys antaa niukasti tietoa, miten hallituksen panostukset perusopetukseen realisoituvat. Pidämme tärkeänä lähtökohtana, että panostukset toteutetaan ensisijaisesti perusrahoitusta vahvistamalla. Talousarvioesityksen mukaan erillispanostus tulee ensi vuonna kohdentumaan rahoituslain 44 a §:n perusteella jaettavaan varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen ns. tasa-arvorahoitukseen. Kuntaliitto kiinnittää huomiota siihen, että rahoituksen saanti edellyttää hakemista ja valtionavustuskriteereiden täyttämistä. Kuntaliiton mukaan osa kunnista ei tule hyötymään toimenpiteestä. On myös epäselvää, miten talousarvioesityksessä todettu 65,2 miljoonan euron määräraha jakautuu varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen kesken. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että rahoituslain mahdollistama valtionavustuksen määrärahatason vahvistaminen toteutuu siten, että jako neljäksi vuodeksi kerralla on mahdollista. Syksyn 2023 Kuntatalousohjelmassa 2024–2027 tasa-arvorahoituksen määräraha ei ole jokaisen vuoden osalta samansuuruinen, joka herättää huolta kehyksestä.

Kuntaliitto pitää hyvänä, että tilapäisen suojelun tarve tunnistetaan talousarvioesityksessä kasvatus- ja koulutuspalveluiden osalta. Tarve perusopetukseen valmistavalle opetukselle on edelleen poikkeuksellisen suurta, joskin oppilasmäärien kasvu on tasaantunut. Osa oppilaista on myös siirtynyt suorittamaan perusopetusta. Talousarvioesityksessä perusopetukseen valmistavan opetuksen 88, 865 miljoonan euron määräraha on alentunut vuoteen 2023 verrattuna. Kuntien kannalta on kiinnitettävä huomiota siihen, että ukrainalaisten kotikunnan hakeminen on edennyt hyvin maltillisesti.

Jos esi- tai perusopetusta saavalla 6–15-vuotiaalla ei ole kotikuntalain mukaista kotikuntaa Suomessa, valtio on velvollinen maksamaan opetuksen järjestäjälle kotikuntakorvauksen. Pidämme tarpeellisena, että tilannetta seurataan edelleen ja rahoitustarpeisiin on valmiutta vastata, mikäli koulutustarve kasvaa.

Koulupäivän yhteydessä järjestettävien perusopetuslain mukaisen aamu- ja iltapäivätoiminnan ja koululaisten kerhotoiminnan sekä nuorisolain mukaisen nuorten harrastustoiminnan osalta ei rahoitustasoon esitetä edelliseen vuoteen nähden muutoksia. Kunnat ovat osoittaneet valmiutta ja tahtoa panostaa koulupäivän yhteydessä järjestettäviin palveluihin monipuolisesti, vaikka näiden toimintojen järjestäminen on vapaaehtoista ja rahoituspohja sisältää epävarmuutta. Koulupäivän yhteyteen ei tulisi rakentaa enempää erillisiä lainsäädännön tai valtionavustusten kautta ohjattavia toimintoja.

Esi- ja perusopetuksen oppilasmäärät tulevat laskemaan merkittävästi seuraavina vuosina alhaisen syntyvyyden myötä. Esi- ja perusopetuksen saavutettavuuteen on syytä kiinnittää huomiota, sillä kuntia ohjataan lähikouluperiaatteen noudattamiseen. Perusopetuslaissa on myös erikseen määritelty päivittäisille koulumatkoille ajallinen enimmäiskesto. Esiopetusta järjestettäessä tulee ottaa huomioon, että opetukseen osallistuvilla lapsilla on mahdollisuus käyttää varhaiskasvatuspalveluita. On kannatettavaa, että normipurkutyö sekä kokeiluohjelma huomioivat kuntien esittämiä toimenpide-ehdotuksia, jolla lisätään esi- ja perusopetuksen joustavuutta ja mahdollistetaan monipuoliset opetuksen järjestämistavat. Nämä ovat hyviä tapoja tukea ja kannustaa paikallista kehittämistyötä. Kuntaliitto pitää tärkeänä pohtia laajasti sitä, miten kuntien yhteistyötä voitaisiin haastavassa tilanteessa edistää ja tukea. Kuntaliiton vuoteen 2024 asti ulottuvassa verkostoperuskoulu-hankkeessa kuntien muodostamat pilottialueet kehittävät yhteistyötapojaan. Merkityksellisinä muutoksina nykyiseen pidetään joustavampaa käsitystä etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen järjestämisestä sekä etäopetuksen mahdollisuuksien selvittämistä. Yhteistyön tulee olla kannattavaa.

Lukiokoulutus

Hallituksen esitys valtion vuoden 2024 talousarvioksi ei tuo korjausta lukiokoulutuksen kestämättömään rahoitusasemaan. Lukiokoulutuksen rahoituksen kasvu on vain nimellinen ja se johtuu tosiasiallisesti lisääntyneistä kustannuksista, opiskelijamäärän kasvusta sekä uusista ja lisääntyvistä velvoitteista. Valtio kohdistaa lukiokoulutukseen joka vuosi yli sadan miljoonan euron (996,13 €/opiskelija) rahoitusleikkauksen, jota pidämme kestämättömänä. Leikkausten jatkuminen myös hallituksen esityksessä vuoden 2024 talousarvioksi vaarantaa lukiokoulutuksen laadun ja saavutettavuuden ja asettaa sekä opiskelijat että lukiokoulutuksen järjestäjät eriarvoiseen asemaan. Rahoitusleikkaus on omiaan mitätöimään hallituksen esityksessä olevat lukiokoulutuksen toiminnalliset tavoitteet laadukkaan, monipuolisen ja saavutettavan lukiokoulutuksen turvaamiseksi maan eri osissa ja molemmilla kansalliskielillä.

Valtion lukiokoulutukseen kohdistaman rahoitusleikkauksen vuoksi kunnat ovat joutuneet eriarvoiseen asemaan. Kun kuntien ja valtion rahoitusosuuksista koostuva

yksikköhintarahoitus on leikkauksen vuoksi riittämätön, ei lukiokoulutuksen rahoitusperiaate toteudu. Lukiokoulutuksen järjestäjät joutuvat koulutuksen laadusta huolehtiessaan lisäämään omaa rahoitustaan yli yksikköhintarahoituksen. Tällöin lukiokoulusta järjestävät kunnat rahoittavat lukiokoulutusta asukasta kohti tarkasteltuna muita enemmän, vaikka kaikkien kuntien tulisi rahoittaa lukiokoulutusta rahoitusperiaatteen mukaisesti asukasperusteisen rahoitusosuuden mukaan.

1.1. Kuntaliitto katsoo, että valtion tulee palauttaa lukiokoulutuksen rahoitus vastaamaan yhteiskunnan lukiokoulutukselle asettamia velvoitteita poistamalla opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettuun lakiin lisätty rahoitusleikkaus (laki 1705/2009 § 23 b).

Toteamme lisäksi, että hallituksen esitys valtion vuoden 2024 talousarvioksi poikkeaa eduskunnan syksyllä 2020 hyväksymästä oppivelvollisuuden laajentamisen lakikokonaisuudesta. Eduskunta hyväksyi esityksen, jonka mukaan oppivelvollisuusuudistuksesta johtuva rahoitus lukiokoulutuksen valtionosuusrahoituksen momentille 29.20.35 (Valtionosuus ja –avustus lukiokoulutuksen käyttökustannuksiin) vuonna 2024 on 62,7 miljoonaa euroa. Nyt esityksessä rahoitus olisi kuitenkin kokonaisuudessaan vain 61,24 miljoonaa euroa (lisäys 13,918 miljoonaa euroa vuoteen 2023). Hallitus esittää siis uutta, 1,46 miljoonan euron lisäleikkausta lukiokoulutuksen rahoitukseen (lisäleikkaus 0,332 milj. euroa verrattuna vuoteen 2023). Kuntaliitto ei pidä sopivana, että muutenkin niukasta rahoituksesta leikataan osa pois. Pidämme tärkeänä, että eduskunta korjaa rahoituksen tältä osin vastaamaan oppivelvollisuuslain hyväksymisen yhteydessä esitettyä tasoa.

Hallituksen esitys sisältää hallitusohjelman mukaisen kirjauksen lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamiseksi. Hallituksen esityksessä puhutaan virheellisesti pienten lukioiden lisästä. Hallitus tarkoittanee esityksessään pienen lukiokoulutuksen järjestäjän, ei lukion, yksikköhinnan korotusta. Kuntaliitto tukee tätä uudistustyötä. On välttämätöntä uudistaa rahoitusjärjestelmä tukemaan nykyistä paremmin koulutuksen saavutettavuutta. Koska kunnat vastaavat pääosasta lukiokoulutuksen rahoituksesta, tulee kunnilla olla keskeinen rooli uudistusta valmisteltaessa.

Rahoitusjärjestelmän uudistaminen edellyttää myös rahoitustason korjausta vastaamaan lukiokoulutuksen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Tähän ei esitetä toimenpiteitä. Hallituksen esityksessä ei lainkaan esitetä rahoitustason korjaamista eli valtion rahoitusleikkauksen poistamista tai edes pienentämistä.

Hallituksen esitys sisältää 5 milj. euroa lukiokoulutuksen rahoitusmallin uudistamisesta ja oppimisen tuen vahvistamisesta aiheutuvien menojen ja avustusten maksamiseen vuonna 2024. Rahoitusta ei ole kuitenkaan lisätty rahoituspohjaan, vaan se on tarkoitus jakaa valtionavustuksina. Pidämme tarkoituksenmukaisempana lisätä kyseinen summa suoraan valtionosuuspohjaan vahvistamaan lukiokoulutuksen rahoitusta. Myönteistä on, että syksyn 2023 Kuntatalousohjelmassa 2024–2027 on ilmaistu tavoite, jonka mukaan

lisäykset (10 milj. euroa vuodesta 2025 lähtien) on tarkoitus allokoida vuodesta 2025 alkaen normaalin valtionosuusrahoituksen kautta.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa koulutuksessa kertaluontoisten lisäysten poistuminen hoiva-avustajakoulutuksen, ukrainalaisille pakolaisille järjestettävän ammatillisen koulutuksen ja TUVA-koulutuksen osalta vähentävät ammatillisen koulutuksen osalta rahoitusta 15,8 milj. €. Lisäksi määräaikaiseen lähihoitajakoulutukseen opiskelijavuosien lisäämiseen varattu määräraha (30 milj. € v. 2023) pienenee vuonna 2024 13,5 miljoonalla eurolla. Yhteensä ammatillisen koulutuksen määräraha vähenee siis lähes 30 milj.€. Tämä vähentää ammatillisen koulutuksen opiskelijavuosia 2 000:lla vuoteen 2023 verrattuna. Tästä vähennyksestä työvoimakoulutukseen kohdistuva vähennys on 700 opiskelijatyövuotta.

Sosiaali- ja terveysalalla on erittäin suuri pula osaavasta työvoimasta. Kansainväliset rekrytoinnit erityisesti sosiaali- ja terveysalalla ovat kasvamassa merkittävästi. Oppisopimuskoulutuksen avulla ulkomailta rekrytoidut henkilöt saavuttavat Suomessa vaadittavan ammattipätevyyden. Ammatillisen koulutuksen opiskelijatyövuosien vähentäminen heikentää koulutuksen järjestäjien mahdollisuutta suunnata koulutuspaikkoja kv-rekrytointeihin.

Hallituksen esitys sisältää hallitusohjelman mukaisen ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamisen. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että rahoitusmallissa tunnistetaan oppivelvollisten ja jatkuvan oppimisen erilaiset tavoitteet.
Oppivelvollisten koulutuksen osalta rahoitusjärjestelmä tulee turvata oppivelvollisuuskoulutuksen järjestämisedellytykset ja tutkinnon suorittamisen siten, että varmistetaan valmiudet jatko-opintoihin ja työllistymiseen. Lisäksi tulee huomioida ammatillisen koulutuksen koulutustasoa nostava ja syrjäytymistä ehkäisevä tehtävä niin oppivelvollisten kuin vailla perusopetuksen jälkeistä tutkintoa olevien nuorten aikuisten osalta.
Ammatti- ja erikoisammattitutkinnot sekä niiden tutkinnon osat ovat tehokas ja tarkoituksenmukainen tapa kohottaa alkuväestön osaamis- ja koulutustasoa, joten ne tulee huomioida ammatillisen koulutuksen määrärahan tasoa päätettäessä valtion talousarviossa.
Ammatillisen koulutuksen toiminnanohjausta ja lupasäätelyä uudistettaessa tulee huomioida, että lähes kaikki Suomen kunnat järjestävät yksin tai yhdessä toisten kuntien kanssa pääosan (yli 80 %) ammatillisesta koulutuksesta. Lisäksi kunnat rahoittavat ammatillista koulutusta 1,1 mrd.€:lla.

Hallituksen esityksessä hallitusohjelman mukaisesti todetaan, että, ammatillinen koulutus on keskeisessä roolissa myös TE2024-uudistuksessa erityisesti osaamisen päivittämisessä. Näin ollen kuntien mahdollisuuksia koulutuksen ohjaukseen tulee vahvistaa.

Oppimisen tuki, opiskeluhyvinvointi ja opiskeluhuolto ammatillisessa koulutuksessa

Oppimisen tuen järjestelmän kehittämiseen ja käyttöönottoon ammatillisessa koulutuksessa kohdennetaan 5 milj. euroa vuodelle 2024 sekä vuodesta 2025 alkaen 10 milj. euroa vuosittain pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti. Vuoden 2024 lisärahoitus kohdennetaan avustuksina ja vuodesta 2025 alkaen lisäykset on tuoreimman kuntatalousohjelman (vuosille 2024-2027) mukaan tarkoitus tuoda perusrahoituksen kautta kohdennettavaksi hallitusohjelman mukaisten rahoitusuudistusten linjaamalla tavalla. Kuntaliitto pitää hyvänä, että vuodesta 2025 alkaen lisärahoitus tuodaan osaksi ammatillisen koulutuksen perusrahoitusta.

Opiskelijoiden hyvinvoinnista ja opiskelukyvystä kannetaan huolta niin ammatillisessa koulutuksessa kuin muillakin koulutusasteilla ja -muodoissa. Koulutuksen järjestäjällä on vastuu yhteisöllisen opiskeluhuollon järjestämisestä ja organisoinnista, jolla voidaan tukea opiskelijoiden hyvinvointia ja ennaltaehkäistä esimerkiksi mielenhyvinvoinnin haasteita tai yksinäisyyden kokemuksia.

Opiskeluhuolto ja laaja-alainen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Opiskeluhuolto koostuu kuntien ja muiden koulutuksenjärjestäjien vastuulla olevasta yhteisöllisestä opiskeluhuollosta sekä opiskeluhuollon palveluista, joita ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä kouluterveydenhuolto. Opiskeluhuollon palveluiden järjestämisestä vastaavat hyvinvointialueet. Useat kunnat sekä ammatillisen koulutuksen järjestäjät kertovat haasteista lakisääteisten opiskelijoille kuuluvien yksilöllisten opiskeluhuollon palveluiden toteutumisessa. Oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisen ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että opiskeluhuollon kokonaisuus, yhteisöllinen ja yksilöllinen työ, toteutuu asianmukaisesti. Kuntaliitto edellyttää kiinnittämään huomiota hyvinvointialueiden pystyvyyteen toteuttaa yksilöllisiä opiskeluhuollon palveluita lain edellyttämällä tavalla suomen ja ruotsin kielillä.

Tuoreessa hallitusohjelmassa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuuta ollaan siirtämässä opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle. Kuntaliitto kiinnittää huomiota siihen, että vastuunjako ja koordinaatio yleisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ohjaamisesta sosiaali- ja terveysministeriön kanssa varmistetaan siten, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kansallinen ohjaus on yhdenmukaista eri hallinnonaloilla.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön osalta hallituksen esityksessä vuoden 2024 talousarviossa on leikkauksia yhteensä n. 13,8 milj. euroa, joista 12,5 miljoonaa euroa kohdistuu kansalaisopistojen rahoitukseen. Kun kokonaissumma vapaan sivistystyön osalta on talousarviossa kaikkiaan 168,3 miljoonaa euroa, voidaan leikkausta pitää varsin merkittävänä.

Kansalaisopistojen toiminta on ollut merkittävässä roolissa tukemassa kuntalaisten harrastusmahdollisuuksia, hyvinvointia ja elinikäistä oppimista. Esitetyt leikkaukset merkitsevät joko huomattavaa pienennystä tuntimääriin eli toiminnan supistamista tai tuntuvaa asiakasmaksujen korottamista. Matalan kynnyksen harrastamiseen ja osallistumiseen kohdistuvat heikennykset kohdistuvat voimakkaasti heikommassa taloudellisessa asemassa olevaan väestöön sekä työvoiman ulkopuolella oleviin ihmisiin. Kansalaisopistojen toiminnan supistaminen heikentää myös niiden ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia, jotka asuvat maaseudulla tai pienissä kunnissa, joissa muita harrastusmahdollisuuksia ei juurikaan ole.

Esitetyillä leikkauksilla talousarviossa tavoitteena oleva vapaan sivistystyön kehittäminen yhdessä esi- ja perusopetuksen kanssa siten, että digitaalisuutta ja sitä kautta mm. digivalmiuksia kehitetään, ei liene saavutettavissa oleva tavoite. Määrärahaleikkauksen ei voida katsoa myöskään muilta osin toteuttavan talousarviossa esitettyjä tavoitteita vapaan sivistystyön tavoitteiden saavuttamista.

Kirjasto-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut

Vapaa-aikatoimen osalta rahoituksen kokonaisuudessa tapahtuu merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat sekä kuntiin että etenkin järjestökenttään. Rahapelituotot siirretään valtion budjettiin ja tuotot jaetaan jatkossa määrärahoina osana normaalia valtion budjettivalmistelua. Uudistus tulee voimaan vuoden 2024 alusta. Siirtymävaihe kestää 2024-2026.

Rahapelitoiminnan kulttuuria koskevat määrärahat kerätään osaksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan määrärahoja, mikä selventää budjettirakennetta, kun määrärahoja ei erikseen jaotella Veikkauksen ja budjetin rahoihin.

Rahapelitoiminnan rahoitustaso on noin 990 milj. euroa v. 2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön osuus tästä hieman yli puolet tieteeseen, kulttuuriin, nuorisoon ja liikuntaan kohdistuvasta kokonaisuudesta.

Valtion rahoituksen osuus kuntien vapaa-ajan palveluissa on melko pieni ja kunnat kantavat toimialan rahoituksesta merkittävän osan.

Kulttuurin ja taiteen talousarvioehdotus on 16 miljoonaa euroa pienempi edellisvuoteen verrattuna. Osa vähennyksistä aiheutuu kertaluonteisten avustusten poistumisesta ja osa määrärahoihin tehtävistä suorista leikkauksista. Leikkaukset kohdistuvat erityisesti Veikkauksen edunsaajiin koska rahapelitoiminnan tuoton kompensaatioon on tehty tasomuutos, joka vaikuttaa määrärahatasoon. Lisäksi leikkauksista 4 miljoonaa euroa kohdistuu kulttuurin ja taiteen valtionavustuksiin osana hallitusohjelman toteuttamista. Hallitusohjelmaan on kirjattu tavoite alentaa opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustuksia hallituskauden aikana yhteensä 125 miljoonalla eurolla.

Talousarvioehdotukseen sisältyy 2,2 %:n indeksikorotukset, jotka hieman kompensoivat hintojen noususta aiheutunutta kustannustason nousua muun muassa kirjastoissa, taiteen perusopetuksessa sekä taide- ja kulttuurilaitoksissa.

Positiivista on, että talousarvioehdotuksessa on kirjastojen lainauskorvauksissa huomioitu myös e-aineistot, joista aiheutuviin korvauksiin tekijöille on talousarviossa varattu 1 miljoonaa euroa. Yhteensä talousarviossa on kirjastokorvauksiin varattu määrärahoja vajaat 17 miljoonaa euroa.

Pääosin kunnille ja kuntataustaisille yhteisöille on aiempina vuosina kohdennettu kuntien kulttuuritoiminnan kehittämisavustusta vajaat 1,3 miljoonaa euroa. On todella ikävää, että osana valtionavustusten leikkaamista tämä vähennys kohdistetaan nimenomaan kuntien kulttuuritoiminnan kehittämiseen juuri kun kuntien tehtäväkentässä sivistys- ja kulttuuripalvelujen merkitys kasvaa. Kuntien kehittämisavustuksilla on tuettu erityisesti pienemmissä kunnissa olevaa osaamista ja laatua sekä alueellista yhteistyötä kulttuuritoiminnan järjestämisessä.

Kulttuuritilojen investointeihin on varattu määrärahaa yhteensä 6,2 miljoonaa euroa. Hallitusohjelmaan on kirjattu, että valtio osallistuu kansallisesti merkittävien kulttuurirakennusten uudisrakennus- ja
peruskorjaushankkeisiin. Kulttuuriin alueellista tarjontaa edistetään tukemalla nimenomaan esitys-, näyttely- ja kirjastotilojen peruskorjaushankkeita eri puolilla maata. Kuntaliitto edellyttää, että valtio edelleen tukee kuntien kulttuuritilojen investointi- ja peruskorjaushankkeita.

Liikuntatoimen määrärahoihin ehdotetaan noin 149 miljoonaa euroa. Lisäksi liikunnallisen aktiivisuuden lisäämiseen ehdotetaan varattavaksi vuosittain 20 miljoonaa euroa vuodesta 2024 alkaen. Määrärahalla toteutetaan liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollista Suomi liikkeelle -ohjelmaa.

Kuntien roolia liikkumisen olosuhteiden ja edellytysten luojana ei ole erityisen vahvasti tunnistettu hallitusohjelmassa, vaikka liikunnan edellytysten luominen on osa kuntien lakisääteistä perustehtävää. Hallitusohjelmakirjauksen konkreettiset toimenpiteet tai Suomi Liikkeelle-ohjelman rahoituksen kohdentumista kuntien osalta on vaikea arvioida. Määräraha kohdentuu hallinnointiin sekä avustuksiin, joiden kohdentumisesta ei ole arvioitavissa olevaa tietoa. Kuntaliitto muistuttaakin tässä kohtaa, että liikkumisen ja liikunnallisen elämäntavan osalta kunnissa luodaan poikkihallinnollisella yhteistyöllä edellytykset monipuoliseen liikkumiseen niin infrastruktuurin kuin palveluiden osalta. Kuntien kannalta määrärahan kohdentumisen epäselvyys aiheuttaa ongelmia pitkäjänteisen suunnittelun näkökulmasta.

Nuorisotyön määrärahoihin ehdotetaan 73,7 miljoonaa euroa. Se on neljä miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on huomioitu hallitusohjelmassa, mutta määrärahojen tasolla tavoitteiden

saavuttaminen yhdessä mm. sosiaaliturvaan aiheutuvien leikkausten kanssa aiheuttavat huolta.

Hallitusohjelman mukaiset panostukset etsivään nuorisotyöhön ja nuorten työpaja-toimintaan näyttäytyvät nyt leikkauksina rahoitukseen, erityisesti suhteessa alue-hallintoviraston myöntämiin tosiasiallisiin avustuksiin. Avustusten pienentyessä rahoi-tusvastuu siirtyy mm. kunnille. Vaarana on, että toiminta lakkaa tai supistuu kunnassa. Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävään nuorisotyöhön tehtävät panostukset ovat erittäin toivottuja. Harrastamisen Suomen mallin rahoitus on toistaiseksi vakiintunut n. 14,5M€ tasolle, mikä lisää kunnissa mahdollisuutta ylivuotiseen suunnitelmallisuuteen.

Muuta huomioitavaa

Sukupuolten tasa-arvon osalta pitkäaikainen haaste on ollut koulutusnäkökulmasta mm. koulutusalojen voimakas jakautuminen sukupuolittain. Sukupuolivaikutusten arvio-innin toteutumiseen osana säädösvalmistelua sekä vaikuttavuuden seurantaan on syytä kiinnittää erityistä huomiota esitetyn mukaisesti, jotta voidaan varmistaa tasa-arvon to-siasiallinen edistyminen. Tasa-arvoa edistettäessä ei voida kuitenkaan keskittyä pelkästään sukupuoleen, vaan on huomioitava samalla myös muut risteävät tekijät, kuten ikä, alkuperä ja toimintakyky.

Sukupuolten tasa-arvon näkökulma on huomioitu osana toisen asteen koulutuksen ja korkeakoulutuksen kehittämistoimia, minkä voidaan nähdä osaltaan vievän toivotusti eteenpäin tasa-arvoon liittyviä tavoitteita. Samanaikaisesti on kuitenkin tärkeää huomi-oida pitkäjänteiseen vaikuttavuuteen pyrittäessä myös muiden koulutusasteiden ja var-haiskasvatuksen kehittämistoimien merkitys.

Liikunta-, kulttuuri- ja nuorisotoimen rooli sukupuolten tasa-arvon edistäjänä on kasvava ja siksi on tärkeää, että mainittujen kansallisten toimenpiteiden lisäksi kuntien resurssit tähän työhön ovat jatkossa riittävät. Sukupuolittain saatavilla oleva tieto on avainehto tasa-arvon kehittämiselle niin kansallisesti kuin kuntatasolla.

SUOMEN KUNTALIITTO

Hanna Tainio
varatoimitusjohtaja

Irmeli Myllymäki
Kehittämispäällikkö